

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Р.Б.

МО «Селегинский район»

МБОУ Ноехонская СОШ им.В.Д.Ринчинова

РАССМОТРЕНО:

Методсоветом школы
от «19» июня 2024 г.

СОГЛАСОВАНО:

Замдиректора по УВР:
Болхоева С-Д.Б.

от «20» июня 2024 г.

Рабочая программа

учебного предмета «Бурятская литература. Базовый уровень»
для обучающихся 7-го класса

у. Зурган-Дорбо. 2024 г.

Тайлбари бэшэг

Арадай аман зохёол аман үгын, уран найханай литература бэшэмэл үгын искуство, тиимэһээ уран зохоол зохооходоо, уран хурса, шэмэг удхатай үгэ гол түлэб аргуудай нэгэн болоно. Уран зохёол хүн тухай, тэрэнэй доторой байдал, хүниие тойрон байһан оршон байдал, байгаали, хүнэй ажабайдал, арад зоной ажаמידарал г.м. тухай зохёогдоһон байдаг. Бодото юумэнүүд, үнэн болоһон үйлэ хэрэгүүд, бодото байдал уран зохёолой, уран найханай литературы үндэһэн боложо хэрэлэгдэдэг. Уран зохёолшо бодото байдал дээрэ үндэһэлжэ, тэрэниие ханажа ухаан бодолойнгоо хүсөөр, ханаагаараа тэрэниие уран гоё болгожо, ном соогоо уран найханаар, гоёор зохёогдоһон байдал бии бодгодог. Энэ байдалын үнэн бодото байдалда адлирхуу байдаг. Тиимэһээ хурагшадта ойлгуулха шухала гэжэ хараалагдана.

Уран найханай литература гү, али уран зохёол шудалан үзэлгын гол зорилгонууд:

- уран найханай литература хүнэй, хүн түрэлтэнэй ажаמידаралда тусхай хуури эзэлдэг, тэдэнэй хүгжэлтэдэ айхабтар ехэ шанартай гэжэ ойлгуулха;
- уран найханай литература шудалан үзэлгэ хадаа түрэл арадайнгаа ба бэшэшье арадуудай соёл болборсол, ёһо заншал ойлгожо абалгын тусгаар арга гэжэ ойлгуулха;
- искустын этико-эстетическэ компонент байгуулха гуманитарна ойлгосонууды тайлбарилжа үгэхэ;
- уран зохёол уншаха дуратай болгохо, гоё найхание наринаар ойлгодог мэдэрэл хүмүүжүүлхэ;
- бодото байдал, ажабайдал ба искуство, оршон тойрониие зүбөөр сэгнэжэ, тэдэндэ үнэтэй сэнтэйгээр хандахые хургаха;
- аман ба бэшэмэл хэлэлгэдэ хургаха, тэрэниие хүгжөөхэ;
- хурагшад уран найханай зохёол зүбөөр, хүсэд дүүрэнээр хадуужа абаха, шэнжэлжэ, сэгнэжэ хураха гол түлэб теоритико- литературна, эстетическэ ойлгосонуудтай болохо ёһотой.

Уран найханай литература зүбөөр, хүсэд дүүрэнээр, гүнзэгыгөөр ба өөрынгөө ажаמידаралда тухатайгаар ойлгожо абахын тула хурагшадые ойлгомжын аппараттай болгохо. Ушар иимэһээ программа дотор литературы теоридо онсо анхарал хандуулагдана.

Литературын курс хурагшадые уран зохёол абьяастайгаар уншаха дуратай, ходорхойгоор, тодо зүбөөр уншаха шадабариинь хүгжэхэ, уншаһан зохёолоо ухаандаа буйлуулан, удхыень зүбөөр элирүүлэн ойлгодог, һонирхдог болгохоһоо гадна хурагшадтай зохёол шудалан, шэнжэлэн үзэхэ эхин дадалнууды бүридүүлхэ, түрэлхи литература тухайгаа юрэнхы мэдэсэтэй болгохо гэхэн зорилгонууды табина.

7 класста буряад литературы программа соо оруулагдаһан зохёолнууд бүхыдөө эхинһээ адаг хүрэтэр уншагдахаһаа гадна, шэлэгдэн абтаһан эпическэ зохёолой зарим хэһэгүүд уншагдахаар хараалагдана. Зохёолой удха тухай хөөрэлдөөн, эхин шатын шэнжэлэл хэжэ хуралга имагтал литературна текст дээрэ хүдэлэлгэһөө эхитэй.

Тиимэ дээрэһээ эндэ һурагшад тахандан хэлэхэ багшы нүгэдэ тусгаар эрилтэ табигдана.

Уран зохёолой гол удха, байгуулга, хэлэ зүбөөр ойлгуулха, һурагшадай һанал бодол зүбөөр бүрилдүүлхэ, ухаан бодолоо хэлэжэ һургаха хэрэгтэй. Класс бүхэндэ хэлэ хүгжөөлгөөр тусгаар саг хараалагдана.

Энэ программа зохёогдоходоо, баазова теоретико- литературна ойлгосонууд дээрэ үндэһэлжэ, тэдэниие гол принцип болгон байгуулагдаа. Класс бүхэндэ өөр өөрын баазова теоретико – литературна ойлгосо онсологдоо гэбэл иимэ:

7- дохи класста – герой – характер - образ.

Иигэжэ 7-дохи класста теоретико- литературна ойлгосонуудыг үгэлгэ хадаа урда жэлнүүдэй программанууд соо хэрэглэгдэдэг байһан тематическа, хронологическа болон историко- литературна принципүүдтэ харша бэшэ, харин хэрэгтэй нэмэринь болоно. Һурагшад ганса историко- литературна бэшэ, мүн баһа теоретико-литературна талаар мэдэсээ үргэдхэхэ бэшэ, харин литературын теорёор хайн баазова ойлгосонуудтай байха ёһотой. Уран хайханай литература үзэлгэ, тэрэниие шэнжэлэлгэ теорико- литературна ойлгосонуудтэйгөөр бээлүүлэгдэдэггүй. Тиимэһээ тэдэнэр теоретическэ ойлгосо мэдэсэнүүдыг ба уран зохёол шудалан үзэлгын шухала зэмсэг болоно.

Тус программа 7 класста литература үзэлгын гол шэглэлнүүдыг иигэжэ тодорхойлжо үгэнэ - уран хайханай литературыг үгын искусство гэжэ шэнжэлэн үзэлгэ болоно. Һурагшадые литература үзэлгын талаар һургахын тула ямар зорилгонууд табигданаб гэбэл иимэ:

–эстетическэ анализ хэжэ һургалга.

Литература шудалан үзэлгэ ехэ удха шанартай.

Энээндэ анхаралаа хандуулха хэрэгтэй. Юуб гэхэдэ, һурагшадай урда жэлнүүдтэ ойлгожо абаһан мэдэсэ, шадабари бүридхэгдэжэ ябталагдана ба һурагшадые историко - литературна курс үзэлгэ ябталагдана.

Тус программа дотор түрүүшынхией буддын шажанай һургаал, тэрэнтэй нягта холбоотой бурхан багшын һургаалнууд дээрэ үндэһэлжэ зохёогдохон зохёолнууд оруулагдаа. Гэбэшье шажан мүргэл тухай ганса дунда классудта үзөөд үнгэрхэ бэшэ, харин Буддын шажанай, бөө мүргэлэй һургаалнуудыг бүхы классуудта дурдажа, һурагшадта һануулжа, мэдүүлжэ байха хэрэгтэй.

Программа дотор нилээн ехэ һуури арадай аман зохёолнуудта үгтөө. Юуб гэхэдэ, энээнгүйгөөр литературы асуудалнууд, илангаяа уран хайханай ёһо заншал, литературна хүгжэлтын, ментальна ёһо заншалнууд г.м. хүсэд хайнаар ойлгогдохогүй. Гэхэтэй хамта уран хайханай литература хадаа арадай аман зохёолой үргэлжэлэл гэжэ хэлэхэдэ болоно.

Мүнөө үеын литературна зохёолнууд аман зохёолнуудгүйгөөр бэшэгдэнэгүй. Һурагшадай үргэн дэлисэтэй байхын хажуугаар, түрэл литературная хайнаар ойлгожо абахын тула программа дотор буряад литературада бии болоһон шэнэ зохёолнууд оруулагдаа. Хуушан программанууд соо, номууд соо байһан зарим зохёолнууд

гаргагдаһан, зариманиинь классуудаар һэлгэгдэн үгтэһэн байна. Коммуникативно-творческо ажалнуудые хэрэглэжэ болохо байна.

Тус программа соо һурагшад гол түлэб иимэнүүд онол шадабаритай болохо гэжэ хараалдагдана:

- үзэг бэшэгэй талаар зүбөөр, алдуугүйгөөр ба удхатайгаар (удхыень ойлгожо) уншаха оньһон аргатай, дадалтай болохо;
- уран хурсаар уншаха шадабаритай болохо;
- уран зохёолые сюжетно- композиционно нэгэдэл гэжэ хадуужа абаха;
- уран зохёол дотор авторыень, тэрэнэй зохёол соо зураглагдаһан геройнуудта ба үйлэ хэрэгүүдтэ, ушарнуудта, уншагшадта хандалгыё ойлгожо абаха;
- уран зохёол дотор этическэ, социальна- историческа ба нравственна- философско проблематика илгаруулха шадабаритай болохо;
- уран зохёолые ба тэрэнэй хубинуудые хаба соогоо бээ даагаад анализ хэхэ шадабаритай болохо;
- уран зохёолдо үндэһэ баримтатай эстетическэ сэгнэлтэ үгэжэ шадаха;
- уран зохёолые соёл болон ёһо заншалтай холбожо, тайлбарилха шадабаритай болохо;
- диалог ба монолог зүбөөр хэрэглэжэ, хэлэжэ шадаха болохо;
- элдэб янзын бэшэмэл ажалнуудые бүтээхэ шадабаритай болохо;
- шэнжэлгын ажалнуудые хэхэ шадабаритай болохо.

Буряад литературы хэшээлдэ һурагшадай наһандань болон ухаан бодолдонь тааруулжа, мэдэсэ, шадабариды табигдаха гол эрилтэнүүд

Һурагшад гол түлэб иимэ юумэнүүды мэдэхэ ёһотой:

- уншажа байһан зохёолойноо автор тухай, номой нэрын удха тайлбарилга;
- уран зохиолшой намтарһаа тон шухала мэдээнүүды;
- уран зохёолой текстнүүды;
- шудалан үзэжэ байһан зохёолой герой болоод гол үйлэдэгшэ нюурнууд тухай, зохёол соохи шухала үйлэнүүды мэдэхэһээ гадна, тэдэнэй хоорондохы харилсаа холбоонууды, типическэ удха шанар;
- уран зохёол бэшэхэ гол шухала аргууд, зураглалай янзонууд, зохёолой темэ, идея, гол удха, уран зохёолой геройнууд, сюжет г.м. литературна теориһоо ойлгосонууды;
- байгуулгын (композицийн) шухала онсо янзонууды, хэлэнэй зураглан тодорхойлохы арга хэрэгсэлнүүды;
- программын эрилтын ёһоор сээжэлдэһэн шүлэгүүды, эпическэ зохёолой хэһэгүүды;
- литературна зан абари (характер), литературна тип, романтизм, реализм гэхэн ойлгосонууды шухала шэнжэнүүды г. м.

Һурагшад иимэ юумэнүүды хэжэ шадаха ёһотой:

- уран зохёолшын зохёол соогоо бэшэһэн уран зураглалыё хөөрөжэ;

- уран зохёолшын зураглахан зурагыг ухаан бодолдоо, сэдхэлдээ бий болгож;
- үзэжэ байһан зохёолой гол шухала үйлэнүү дые (эпизодуудые), үйлэдэгшэ нюурай хэлэнэн үгэ, хэрэг г.м. бусад олон юрын үйлэнүүдһээ илгажа;
- зохёол соохи үйлэнүүдэй болоһон шалтагааниие, сагыг, тэрэнэй хойшолонгыг элирүүлжэ;
- үзэжэ байһан зохёолой хэлэнэй уран аргуудые, байгаалийн зураглалнуудые текст сооһоо илгажа;
- зохёолой идейнэ болоод уран найханай талыг харуулалгада сюжетэй зүйлнүүдэй (үйлын хүгжэлтын эхин, үйлын уялдалга, үйлын хүгжэлтын эгээл дээдэ шата) үүргэ болон гол проблематика элирүүлжэ;
- үзэгдэжэ байһан зохёолнуудай байгуулгын (композицийн) зүйлнүүдые илгажа;
- зохёолой удха задалан харуулхадаа, геройн үүргэ ба геройдо үгэнэн авторай сэгнэлтэ эли тодо болгож;
- зохёолой геройнуудай өөр өөрын ба бултандань хабаатай шэнжэнүүдые тодорхойлон, характеристикэ үгэжэ, тэдэндэ авторай ямараар хандажа байһыг элирүүлхэ зорилготойгоор геройнуудыг зэргэсүүлжэ;
- уран зохёолнуудай текст лирическэ, эпическэ, драматическа жанрай байһаарнь тэдэниенг хараадаа абажа, тодоор, уранаар уншажа;
- уран зохёолой геройнуудта характеристикэ үгэхэ сложно түсэб табижа;
- үзэжэ байһан зохёолой геройнууд тухай, тэдэндэ авторай ямараар хандажа байһыг хараадаа абан, хурагша бүхэнэй, бүхы хурагшадай зэргэсүүлһэн аман гү, али бэшэмэл өөрын бодомжолготой найруулга (сочинени- рассуждени) зохёож;
- монологическа хэлэлгэ найнаар хэрэглэжэ, өөрынгөө һанамжа ойлгосотойгоор хэлэжэ, тэрэнэ ойлгуулжа, баримталжа, хамгаалжа;
- түсэб табижа, тэрэ тоодо тезиснэ түсэб, мүн литературна - критическэ статьянуудаар конспект бэшэжэ;
- нэгэ гү, али хэдэн материалнууд дээрэ үндэлһэн, литературна темээр элидхэл, сонохол (сообщени) гү, али реферат бэлдэжэ;
- үзэнэн зохёолоор гү, али хэдэн зохёолнуудаар проблемнэ шэнжэтэй аман ба бэшэмэл бодомжолготой сочинени (сочинени- рассуждени), тэрэ тоодо зэргэсүүлһэн характеристикэ зохёож, мүн литературна ба публицистическэ темэнүүдээр бодомжолготой сочинени зохёож;
- литературын асуудаонуудаар бэшэнэн хүдэлмэринүүдээр тезисүүдые ба конспектнүүдые табижа;
- бээ даагаад уншһан номоор, хараһан кинофильмүүдээр, теледамуулануудаар, зүжэгүүдээр, уран зурагуудаар, шагнаһан хүгжэмөөр рецензи гү, али һанамжа бэшэжэ;
- уншһан номой справочна аппарат, мүн литературна терминүүдтэй словарь, шэнэ толинуудыг хэрэглэжэ г.м.

Мүнөө үедэ шабинарай бэе махабад бэхижүүлхэ, элүүр энхые сахиха тухай асуудал гол асуудал болоод байна. Тиимэһээ энэ һуралсалай программаар үзэгдэхэ материал үхибүүдэй ухаан бодол болон наһандань таарамжатайгаар зохёогдонхой.

Багша творческо хандажа, һурагшадайнгаа наһа, бэлэдхэл, мэдэсэ, шадабари хараадаа абан ажаллаха ёһотой. Сээжэлдэхэ зохёолнууд класс бүхэндэ багшын үзэмжөөр үгтэхэ гэжэ хараалагдана.

Тус ажалай программа тематическа, социально- историческа, хронологическа, историко- литературна, теоретико – литературна принципүүдые баримталжа байгуулагдаа.

Программын байгуулга ба удха

Хараалагдаһан сэдэб

Сэдэбэй тайлбари

Оршол. Зохёолой гол нюур –

Литературна зохёол соохи уран һайханай дүрэ.

«Зохёолой Абари зан – Дүрэ гол нюур», «абари зан» тухай ойлгосо.

Үльгэр. Айдуурай Мэргэн.льгэр. Айдуурай Мэргэн.

Үльгэр. Айдуурай Мэргэн.льгэр тухай ойлгосо.

Үльгэр. Айдуурай Мэргэн.льгэрэй гол нюур, тэрэнэй абари зан, дүрэ.

Үльгэр. Айдуурай Мэргэн.льгэрэй хэлэн. Үльгэр. Айдуурай Мэргэн.льгэршэд,

үльгэр түүрээлгэ тухай тобшо мэдээн. «Айдуурай Мэргэн»

үльгэрэй онсо шэнжэ.

Һургаалай зохёол. Ринчен

Һургаалай зохёол тухай юрэнхы ойлгосо. Ринчен Номтоевой

Номтоев «Аршаанай дуһал».

намтар. «Аршаанай дуһал» зохёолой үндэһэн, удха,

Календарна - тематическа түсэблэлгэ

Раздел	Хэшээлэй темэ	Час
Оршол. Зохёолой гол нюур – абари зан – Дүрэ	Оршол. Зохёолой гол нюур – Абари зан – Дүрэ	
Үльгэр. Айдуурай Мэргэн	«Айдуурай Мэргэн» тайлбарилан уншалга	3
Хургаалай зохёол. Р.Номтоев "Аршаанай дуһал"	Шажан мүргэлэй зохёолнууд тухай тобшо мэдээн	1
	Р.Номтоев «Аршаанай дуһал» зохёолой үндэһэн, удха, байгуулга	2
Буряад арадай 18-19 зуун ж. бэшэмэл зохёолнууд	«Балжан хатан» туужа домогой удха	2
	Вандан Юмсунов «Эрдэмтэ Соохор моритой Эрилтэй хаан»	3
Х. Намсараев	Х. Намсараев «Олзорхуу Ондорёон» хөөрөөн	1
Ж. Тумунов	Ж. Тумуновай намтар «Талын бүргэд» хөөрөөн	2
Б. Ябжанов	Б. Ябжановай намтар, творческо зам тухай. «Хэрмэшэ»	2
В. Тулаев	В. Тулаевай «Эсэгээ хүлээлгэ» туужа.	3
	«Дайнай үеын үхибүүдэй» ажабайдал, сэдхэл	1
	дайнай һүүлээрхи хүндэ хүшэр үе саг. Х/Х	1
Ц. Номтоев "Шагжын хула"	Ц. Номтоевой «Шагжын хула» туужа	2
	Санжа үбгэнэй, адуун хүрэгэй эрхим морин	1
Ч. Цыдендамбаевай намтар	Ч. Цыдендамбаевай намтар ба зохёохы зам	1
	Д. Банзаров – түрүүшын буряад эрдэмтэн	1
	Доржын нүхэд, түрэлхид	2
	«Би баһал студент байгаа һэм»	1
	«Актова зал соо хүхинэбэ»	1
	Түүхэтэ дүрэнүүдтэ портретнэ характеристикэ үгэлгэ .твор.практикум	1
А. Арданхаев «Алтан» туужа.	А. Ангархаевай намтар болон зохёохы зам	1
	«Алтан» туужа	4
	Сюжедэй композици ба образай композици	1
	КГУ	2
Ш. Байминов "Жамбал баатар"	Ш. Байминовай намтар болон зохёохы зам.	1
	«Жамбал баатар»	3
	Туужалһан шүлэглэл тухай ойлгосо	1
Уянгын зохёолой гол нюур тухай юрэнхы ойлгосо.	Уянгын зохёолой гол нюур Н. Дамдинов «Шэнхинээтэ наһад».	1
	Д. Улзытуев «Хабартаа»	1
	Л. Тапхаевай шүлэгүүд	1
	Б. Жанчипов «Буряаднай»	1
	Г. Раднаева «Наран сэсэг»	2
	Д. Доржогутабай «Хара хүнэй – дура һэшхэл»	1
	М. Чойбонов «Мүнхын аршаанай мүнгэн дуһал»	2
	Холбоо хэлэлгэ хүгжөөлгэ	2
Зүжэгэй зохёолой гол	Зүжэг зохёолой гол нюур	1

ньюур тухай юрэнхы ойлгосо	Б-М.Пурбуев "Талын басаган" зүжэг	4
	Авторай үзэл суртал гаргаха аргууд	1
	Холбоо хэлэлгэ хүгжөөлгэ	2
	КГУ	2
	Дабталга	2

Хэрэглэгдэхэ литература

Нурагшын

1. Буряад литература 7 класс, С.А.Ошорова, С.С.Балданова
2. Дампилова Х.Д. Буряад литератураар тестнүүд.
3. Ошоров Д.А. Уран үгын абдарһаа.
- 4.Ошорова С.А.Буряад аман зохеол.
5. Цыренова Б.Б. , Батуева М.Ш. Булагай эхин

Багшын

1. Буряад литература 7 класс, С.А.Ошорова, С.С.Балданова
2. Нанзатова Э.П. Мунгэн туяа.
3. Гомбоев Б.Б. Шэдитэ тала Хэн?, юун? Нааданууд.
4. Э.Дугаров «Шүлэглэмэл зохёолнууд»
5. Методическа пособи «Дуутайхан тоонто нютагнай»
6. Н.Л.Артугаевагай зохёолнууд
7. Буряад ород толинууд.
8. Бабуева В.Д. Материальная и духовная культура бурят
9. Электронно номой хэрэгсэлнүүд.
10. Дискнүүд («Би томо болоод», «Костюмы народов Бурятии», «Буряад дуунууд». г.м.)